

Думата "метод" има старогръцки произход (*methodos*) и означава "русло", "път", "посока", "преход", "пътешествие".

Вече пояснихме, че философията се стреми към абсолютното и в този неин стремеж философите извървяват различни пътища, мисълта им извършва различни "пътешествия" из лабиринтите на смисъла. Щом всеки философ дава свое тълкувание на абсолютното, тогава той и по свой начин върви към него.

Какви са пътищата? Как те се изминават и какви са техните резултати? Това са въпросите, на които трябва да отговори темата за метода.

1. Интуиция

Ако и тук погледнем етимологията на думата, ще намерим, че **"интуиция"** идва от латинската дума *intueor*, която означава **"разглеждам внимателно", "вглеждам се", "гледам с изумление", "съзирам удивен"**.

Неяният български еквивалент би бил **"наглед", "съзерцание", "прозрение", дори "почуда"**.

Интуицията е поглед, но не сетивен и не към сетивните неща, а духовен поглед, който прониква зад повърхността и прави нещата прозрачни. Тя е едно по-висше сетиво. Така например жреците са имали прозрения за божествата. Те са изпадали в особени, **"възвешени"**

състояния, за да надмогнат обичайното и да **"съзрат"**

божествените знамения. Само на тях им се **"явява"**

божеството, а за сетивните очи на останалите то остава невидимо. Чрез специални обреди, чрез изричане на свещени формули жрецът се приближава към божеството и дори може да се слее с него. Тази интуиция можем да наречем **"мистична"**.

Поетите също не творят в обичайно състояние, те призовават музите, за да се вдъхновят и във вдъхновението да **"изразят неизразимото"**. Това е художествената интуиция. Към нея по-късно призовават романтиците (

Фридрих Шлегел и Новалис)

и я свързват с гениалността, докато другите пътища към истината според тях са открити и за обикновения разум.

Мъдрецът също постига своите истини интуитивно. Той е проникателен, вижда същественото и важното в нещата. Това е житейската интуиция.

Първите философи като наследници на жреци, поети и мъд-реци също проправят своя път към истината най-вече интуитивно. Но те вече не изпадат в свещен транс, не се нуждаят от музите, нито пък представят само истини от своето житие. Те дават нови истини и това най-напред са истини за природата. За **Талес** и **Анаксагор** се твърди, че първи започнали да разглеждат природата умозрително. Техните твърдения

"Всичко е вода"

и

"Умът управлява всичко"

не произтичат от един обикновен поглед към отделни природни неща. Само умозрение може да обхване природното многообразие в една мисъл, в една идея.

Тези първи форми на философската интуиция показват, че тя не се нуждае от доказателства, не е обстойно разсъждение, а едно непосредствено постигане на истината.

С развитието на философското мислене се създават и други методи и интуицията бива ограничена до определени неща.

Така демонът на **Сократ**, който го предпазва от погрешни постъпки, е всъщност едно интуитивно морално прозрение, глас на съвестта, който не представя доказателства и аргумен-ти.

По интуитивен начин се отнасят към Бога и повечето от християнските философи. Бог е непознаваем във всичките му качества, защото те са безброй, но вярата в неговото съществуване и упованието в него са едно нравствено озарение (илюминация), просветление и блаженство за душата.

За **Декарт, Спиноза и Лайбниц**, т.е. за философите на разума (рационалистите), интуицията дава началата на познанието, първите истини, а чрез други методи (анализ, синтез, наблюдение) се извличат техните следствия или в нещата от опита се търси потвърждение на първите истини. Такива интуитивни истини са например следните: **"Аз съществувам"**, **"А = А"**, **"Всяко нещо има причина"** и т.н.

В съвременната философия най-ревностен привърженик на интуицията е **Анри Бергсон**. Той я противопоставя на интелекта

(разсъдък, разум, рефлексия). Така както животното постига своите цели и без да размишлява, защото природата го е надарила с инстинкт, така и човек може непосредствено, без логически умозаклучения да постига истини. Според **Бергсон**

това е възможно единствено чрез интуицията. Тя е **"интелектуална симпатия"**, интелектуално вчувстване в нещата.

Интелектът според **Бергсон** борави с абстракции. А абстракция според латинската си етимология означава именно **"откъсване", "разделяне", "разчленяване"**.

Абстракции са всички понятия, самите думи също. Абстракции са дори и вещите. Защото светът е една грандиозна "творческа еволюция", един гигантски времеви поток, който е непрекъснат и в него може да се проникне единствено чрез интуицията.

Животът, времето, новото, простото, развитието, цялото, движението и най-сетне абсолютното - са все достъпни единствено за интуицията, твърди **Бергсон**.

Няма по-блестящо доказателство за превъзходството на интуицията над интелекта от апориите на **Зенон**. Ако се дове-рваме само на интелекта, тогава бързоногият **Ахил** щ е бъде посрамен от костенурката, а стрелата изобщо няма да може да излети. Само интуитивното постигане на движението може да спаси достойнството на **Ахил**, а с това и на философията.

2. Диалог

Интуитивните прозрения на първите философи имат за резултат различни и дори напълно противоположни възгледи за природата. Всеки твърди своята истина без особено да се грижи за нейното аргументиране.

Симптоматично е, че **Питагор**, който пръв създава фило-софска школа, изисквал от своите ученици пет години само да го слушат без дори да го виждат, а след това три години можели мълчаливо да го слушат и виждат. Това е както вгълъ-бяване, така и откъсване от чуждите схващания. Тази фило-софска монологичност се вижда и при **Хераклит**, който с арис-тократична надменност произнася своите неясни афоризми, странейки от неразбиращите го съграждани на **Ефес**.

Софистите първи опитват да направят своите истини дос-тъпни за всеки. Те популяризират философията и са гръцките просветители. Софистите били много образовани и приемали много ученици, обучавайки ги в уменията на спора. Тяхното умение обаче достига дотам, **Протагор** да твърди, че може да докаже всяка теза, да намери аргументи за всяко становище. Но това всъщност означава, че едно и също нещо може да бъде доказано и като истина и като неистина. Оттук и нихилизмът на **Горгий**, за който стана въпрос в предишния урок.

Ако от първите две тези **Горгий** все пак указва към някакъв изход - той е в следващата, то третата означава пълна безиз-ходица. По един парадоксален на пръв поглед начин, но инак напълно логичен, софистите, разпространителите на знанието, които го преподават на други (и първи го продават!), всъщност извършват предателство спрямо

истината. Така
привидно всесилните аргументи на софистите.

Горгий сам издава основната слабост в

Това ще рече, ако използваме думите на **Платон**, че мъд-ростта не може да се предава от учител на ученик така както се прелива вода от пълен към празен съд. Ако стремежът ни е мъдреците да не са само седем, а да може всеки поне да се доближи до мъдростта, е нужен друг метод, който да не е монологичен.

Според едно предание, когато запитали жрицата на храма в **Делфи** кой е най-мъдрият сред елините, тя посочила

Сократ

. Той самият много се озадачил, но знаейки, че думите на жре-ците изискват тълкуване, решил да съизмери своята мъдрост ("Аз знам, че нищо не знам") с мъдростта на онези, които сред народа имали авторитета на мъдри хора - поетите, политици-те, занаятчиите. Оказало се обаче, че никой от тях не можел да изясни разумно своите интуитивни истини. Тогава

Сократ

прозрял, че отговорът на жрицата означава, че никой смъртен сам не може да постига истината. Истината не е монологична, а диалогична. Можем да преформулираме мисълта на

Сократ

така: "Аз знам, че сам нищо не знам".

С тази своя максима **Сократ** иронично смирява чуждата самоувереност. Едва когато признаят своето незнание, хората могат с взаимни въпроси и отговори да търсят истината. Този диалогичен път е добронамерен и безкористен, защото истината не е вещ, която може да стане собственост и да се продава, както правят софистите. Словото има своя сила и тя е логосът. Логос означава и реч, и мисъл. Лишеното от смисъл слово не е истина, а мисълта, която не е слово (не е реч с другите), е само индивидуално прозрение, което още няма убедителност.

Истинското слово не е хитрина или уловка, а разкрива онова, което Е, битието. Славянската дума "истина" идва от "ест", от "е". И старогръцката дума за истина *aletheia* означава нещо подобно - не-скритост, явеност на онова, което е, на битието.

Диалогът трябва да направи понятни интуициите, да съз-даде понятие за нещата

(вижте казаното за понятието в урок 2). Затова **Сократ** цял живот пита и разпитва съгражданите си по площадите на Атина, акушира душите им, помагайки в раждането на истината. Съвсем не случайно той не записва мислите си на книга. За него книгата е като живописиста - над-менно мълчи, когато я питаш, или отговаря все едно и също.

3. Диалектика

Сократ показва, че за истината е необходим събеседник, нужен е разговор, спор. Често обаче неговите събеседници са съвсем пасивни и отговарят само с "да" или "не". Тогава диа-логът - съмислието - е изцяло дело на самия **Сократ**. Мисълта сякаш сама отвежда в противоположната посока и сама се връща към своето начало.

Точно това продължава Платон. За да обезсмърти своя учител, той го прави основен персонаж в своите писани диа-лози. В ранните **Платонов** диалози думите на **Сократ** са доста автентични, но в по-късните

Платон

вече сам развива диалогично своята мисъл. Така писменият диалог се оказва разговор на мислителя със самия себе си. Диалогът на

Сократ

се превръща при

Платон

в драма на идеите, в която понятията са актьори, а сценарият е диалектиката.

Платоновата

диалектика се ражда като реквием за

Сократовите диалози.

Етимологически думата "диалектика" означава "разго-вор", "беседа", но това е разговор, който мисълта води със самата себе си, преминава от едно понятие към друго, показва противоречивостта на всяка тема и на всяко понятие.

Чудесна афористична диалектика откриваме още при **Хераклит**. Той показва не само всеобщата изменчивост на нещата ("Всичко тече, всичко се променя"), но и тяхната противоречи-вост (лекарството е и лек, и отрова; хармонията произлиза от противоположности).

Опитът да се отрече противоречивостта на нещата води до парадоксите на **Зенон**. Ако мислим движението недialeктичес-ки, ние или ще отречем неговото съществуване, както са нап-равили

Парменид и Зенон,

или ще можем само да го демонс-трираме. Така направил един ученик на

Диоген.

Вместо да покаже как може да се мисли движението, той станал и започ-нал да върви, за което бил понатупан от своя учител. Движе-нието трябва да бъде показано в мисли, а не реално, не и чисто интуитивно като

Бергсон

. За движението е необходимо поня-тие, а то може да бъде само диалектическо.

Стрелата е и не е на едно и също място в един и същ момент. Същото важи за всяко движещо се нещо. Диалектично е както самото движе-ние, така и неговото понятие.

Но не само изменението - във всяко нещо има диалектика. Защото всяко нещо е нещо определено, т.е. има предел, граница. А границата на нещото препроща към неговото друго. Но ако се запитае кое е това друго, то ще трябва да кажем, че то е другото на нещото и така стигаме до тяхното единство. Но единството им е също нещо, което си има свое друго и т.н. Така мисълта е самодвижение, а диалектиката е безкрайният ѝ ритъм. В този диалектически ритъм мисълта непрестанно пре-минава от едно към друго и така сама създава ново съдържа-ние, което е все по-обхватно, все по-богато. Затова диалектическата мисъл е развитие, т.е. движение от по-бедни към по-богати на съдържание мисли. Това е смисълът и ядрото на диалектиката на **Хегел**, който възторжено приема афоризма на

Спиноза

"Всяко определение е отрицание".

Чувството е неопределено, дифузно състояние на човека, а мисълта е определеност, отчетливост. Затова всяко мислене, т.е. всяко определяне, съдържа положителното ("нещото") и отрицателното ("другото"). Защото между нещото и другото е тяхната граница - тя разделя и свързва, както мисълта свързва и разделя. И мисълта и границата имат в себе си диалектическа енергия.

Така диалектическото движение може да се представи в следните преходи:

Теза Антитеза Синтез

При това всеки синтез е нова теза и това продължава без-конечно. Ако искаме да мислим времето, т.е. постоянната про-мяна, ще трябва да мислим и неговото друго, пространството, т.е. постоянната устойчивост, но с това мислим и техния синтез - движението, което е единство от променливото (времето) и непроменливото (пространството)

Платон, ученикът на **Сократ**, и **Платон**, учителят на **Аристотел**, са един и същи, но и различен човек. Днес и вчера ние сме едни и същи, но и различни. Гората е едно нещо, но и множество неща.